ڊاڪٽر ڪمال ڄامڙو

سوشل ميڊيا، سنڌي ٻولي ۽ لوڪ ادب

SOCIAL MEDIA, SINDHI LANGUAGE AND FOLK LITERATURE

Abstract

Social Media has become the most effective medium of communication recently. Almost anyone with access to internet can raise their voice, share their opinions and pictures. A lot of the issues pertaining our society have been successfully highlighted through the power of social media.

Where the use of social media has been extremely beneficial, there are also some things that are highly threatened by its misuse. One of them is our social values, language, culture and literature, which are at high risk. Fortunately, some people individually and as institutions have taken steps to preserve our culture in this regard. Notably, Majid Bhurgri center for Language Engineering is a highly appreciable step taken by the Culture Department, Govt. of Sindh..

The importance of Sindhi Folklore in the growing age of Social Media has been analyzed in this paper. Impacts of Social Media on Sindhi Language specially on Sindhi Folklore, Save Sindhi Folklore Movement, and the importance of Folklore has been highlighted in this article.

سوشل ميڊيا جي اچڻ سبب سماج ۾ تڪڙيون ۽ تيز تبديليون اچن پيون. اسان جي پنهنجي رفتار پلي کهڙي بہ هُجي پر دُنيا اسان تي رحم ڪائي ڪڏهن بہ انتظار نہ ڪيو آهي نہ ڪندي. اهڙيءَ صُورت حال ۾ ڪاهليءَ سبب معاشي، ثقافتي، سياسي ۽ سماجي مسئلن جي اُيرڻ ۽ ڇيهي/نقصان ملڻ ڪان بچي نہ ٿو سگهجي.

ان ماحول ٻولين کي بہ سخت مُتاثر ڪيو آهي. ڪيترين ئي ٻوليون خاتمي ڏانهن وڌن پيون. ڪن ٻولين ۾ ٻوڏ وانگر ٻيا لفظ اچي، اُنهن جي شڪل بگاڙن پيا. نہ رڳو لفظن کي غائب ڪيو پيو وڃي پر انهن جي اُچارن، گرامري ترڪيبن، مونث مُذڪر ۽ واحد جمع ۾ فرق بہ ٽيندا پيا وڃن. ٻولين جي لپي (Script) بہ مٿبي پئي وڃي. ٻولين جو قديم ادب، ثقافت، لوڪ توڙي ڪلاسيڪي ادب پڻ لَٽبو پيو وڃي. انهن سمُورن مسئلن کي

سنڌي ٻولي به مُنهن ڏئي پئي.

هتي سُوال اهو ٿو پيدا ٿئي ته ڇا اسان ان سڄي تبديليءَ کي قبُولي آرام جي ننڊ ڪريون؟ ڇا اها تبديلي / بگاڙ مجمُوعي طور تي سنڌي قوم ۽ ٻوليءَ کي فائدو ڏيندو؟ يا ان غير فطري تبديليءَ کي روڪڻ ۾ ڪا ڀلائي آهي؟

ان سان پنهنجي ٻوليءَ خاص ڪري لوڪ ادب ۽ ثقافت وسيلي قومي سُڃاڻپ ۽ تهذيب کي نئين نسل تائين مُنتقل ڪرڻ لاءِ اُپاءَ وٺڻ جي ڪهڙي اهميت ۽ ضرورت آهي؟ هتي اِن حوالي سان جائزو ورتو وڃي ٿو.

لوڪ ادب ڪنهن به ٻوليءَ جو بُنيادي ادب هُوندو آهي. جنهن به ادب يا عمارت جي پيڙهه يا بُنياد سگهارو هُوندو آهي اُن اَدب يا عمارت جي ڄمار وڏي ويندي آهي. اهڙيءَ رِيت جنهن به ٻوليءَ جو لوڪ ادب شاهُوڪار ۽ مضبُوط هُوندو آهي، اُن ٻوليءَ کي ڪا به لهر يا لوڏو ماري نه سگهندو آهي. سنڌي ٻولي پنهنجي شاندار ثقافتي ورثي، لوڪ ادب، ڪلاسيڪي ادب ۽ جديد ادب سبب مُشڪل مرحلا طئہ ڪندي ۽ مُقابلا ڪندي پئي اچي. عام ماڻهن سان گڏ اديب، شاعر، سُگهڙ سياستدان وغيره ٻوليءَ کي ترقي ڏياريندي اڳتي وڌائيندا پيا اچن.

سنڌي لوڪ ادب بچائڻ جي جڏهن ڳالهه ڪجي ٿي ته؛ ان جو مقصد سنڌي ٻولي بچائڻ آهي ۽ ان کي ترقي وٺرائڻ جي ڳالهه ڪئي پئي وڃي. سنڌي ٻوليءَ جو زندهه رهڻ سنڌي قوم جي بقا جو ضامن آهي. سڄيءَ دُنيا ۾ جيڪي تبديليون آيون آهن، اُنهن جو اثر دُنيا جي هر سماج، قوم ۽ ٻوليءَ تي لازمي پوي ٿو. تبديلين جا مُختلف ڪارڻ ٿين ٿا؛ جن ۾ مذهبن وسيلي تبديليون، مُختلف واقعن، حادثن ۽ حملن وسيلي تبديليون، مُختلف ايجادن خاص ڪري سائنس ۽ ٽيڪنالاجيءَ وسيلي تبديليون، ميڊيا يا سوشل ميڊيا وسيلي تبديليون، ڌنڌن ۽ قدرتي وسيلن (معدنيات وغيرهه) وسيلي تبديليون وغيرهه وغيرهه شامل آهن.

سماج ۾ مُختلف ڪارڻن ذريعي تبديليون نه رُڳو رهڻيءَ ڪهڻيءَ تي اثر ڪن ٿيون پر ٻولين تي به وڏو اثر ڪن ٿيون. هِتي سنڌي ٻوليءَ تي ٿيل اثرن ۽ خطرن جو مختصر ذڪر ڪنداسين.

مذهبن جا اثر يا تبديليون:

سنڌي ٻوليءَ تي مذهبن تمام وڏا اثر ڇڏيا آهن. مُختلف مذهبن جي اختيار ڪرڻ سبب هزارين لفظ سنڌي ٻوليءَ ۾ داخل ٿيا. هِن وقت سنڌ جي اڪثريتي آباديءَ جو مذهب اسلام آهي. اسلام سبب عربيءَ ۽ فارسيءَ جو تمام وڏو اثر آهي. ان اثر سبب سنڌي ٻوليءَ جي رسم الخط (لکڻ جو طريقو) به تبديل ٿيو. هندو ڌرم جي اثر سبب

هندي ۽ سنسڪرت جو اثر ٿيو ۽ لکت جو طريقو تبديل ٿيو. ياد رهي ته موهن جي دڙي مان مليل لکت بيان ڪيل سمورن طريقن کان مُختلف آهي؛ جنهن کي اڄ تائين حتمي طور پڙهي نه سگهيا آهيون. انگريزن جي اچڻ سان عيسائي مذهب به سنڌي ٻوليءَ تي اثر ڪيو. پاڪستان ٺهڻ کان پوءِ اُردو ٻوليءَ جو اثر جاري آهي.

انهن سمُورن اثرن نئين نسل ۾ سنڌي ٻوليءَ لاءِ ڪيترا ئي مُونجهارا پيدا ڪيا آهن.

واقعن، حادثن ۽ حملن جا اثر:

سنڌ جي تاريخ ڪيترن ئي واقعن، حادثن ۽ حملن سان ڀري پئي آهي. سڀ کان وڏو واقعو يا حادثو موهن جي دڙي جي بربادي آهي؛ جنهن سبب سنڌي ٻوليءَ جي رسم الخط جو تسلسل ٽُٽي پيو. اهڙيءَ رِيت ارغونن ۽ ترخانن جي ڪاهن ۾ سنڌ جي لائبريرين کي ساڙڻ جي واقعن علم ادب جي مُنتقليءَ کي ختم ڪري ڇڏيو؛ جنهن جا خراب اثر سنڌي ٻوليءَ تي پيا.

اِيجادن وسيلي تبديلي:

انساني ترقيءَ لاءِ سائنسي ايجادون وڏو ڪارنامو آهن. انهن ايجادن انسان جُون تڪليفون گهٽائي سُک ۽ شعُور ڏنو آهي. تنهن ڪري سنڌي ان مان فائدو رُڳو ان ڪري نه وٺن ته ٻوليءَ ۽ تهذيب کي نُقصان ٿيندو؛ سو به انتهائي غلط آهي. اِيجادن ٻولين تي گهرا اثر ڇڏيا آهن؛ خاص ڪري سائنس ۽ ٽيڪنالاجيءَ جي شين جي ايجاد ٿيڻ سان؛ انهن جا نالا دُنيا جي مُختلف ٻولين ۾ شامل ٿيا آهن؛ جيئن ريڊيو، ٽي وي، موبائيل فون وغيره.

ماضيءَ ۾ کُوهه مان پاڻي ڪڍڻ لاءِ نار استعمال ڪيو ويندو هو. هاڻي موٽر وسيلي پاڻي ڪڍيو وڃي ٿو. اڳي ڏاندن وسيلي هر ڪاهيو ويندو هو. هاڻي اهو ڪم ٽريڪٽر ڪري ٿو؛ بلڪِ ڏاند يا سانُ ته هاڻي سڪِڻيءَ ڦندر جي حيثيت تي اچي بيٺا آهن. گهڻي ڀاڱي انهن جانورن جو گوشت کائڻ ئي وڏو ڪارج سمجهيو پيو وڃي. ڪو زمانو هو ته ٺِڪر يا پٿر جي دانگيءَ تي ماني پچائي ويندي هُئي. هاڻي تئي ۽ ڪٽي ڪٽي ته مائيڪرو اوون ۾ ماني پچي ٿي. انساني فطرت آهي ته هُو سهُولت کي ترجيح ڏيندو آهي. جڏهن پُراڻيون شيون استعمال ئي نه ٿينديون ته اُنهن جا نالا خاص ڪري اسان جي نئين نسل کي ڪٿان ايندا؟ ٻوليءَ جي اهڙن لفظن کي سُگهڙ سانديندا پيا اچن ۽ عالم لُغتن ۾ لکندا پيا اچن.

ميڊيا يا سوشل ميڊيا وسيلي تبديلي:

ميڊيا يا سوشل ميڊيا جا اوزار توڙي جو سائنسي ۽ ٽيڪنيڪي اِيجادون آهن پر انهن ٻوليءَ ته ڇا سماجن کي ئي ڏوڏي ڇڏيو آهي. خاص ڪري سوشل ميڊيا سنڌي

ٻوليءَ تي گهرا اثر ڇڏيا آهن. عربي سنڌي رسم الخط سان گڏ رومن رسم الخط بہ مُتعارف ٿي وئي آهي. هاڻي عربي فارسي لفظن جي صُورتن جو تيزيءَ سان بگاڙ پيو ٿئي ڇا ڪاڻ تہ اسان وٽ مُختلف عربي اکرن جا آواز يا اُچار ساڳيا آهن. جيئن س، ث، ص ۽ ذ، ز، ظ، ض وغيرهہ جو هڪ ئي آواز ۽ اُچار آهي. جڏهن نوجوان ذڪر لکن ٿا تہ ز يا ظ يا ض سان بہ لکن ٿا. وري جڏهن رومن ۾ لکن ٿا تہ ڳالهہ ئي ٻي ٿي وڃي ٿي. انهن مسئلن ۽ مُونجهارن سبب سنڌي ٻوليءَ کي نُقصان پيو ٿئي.

سنڌي ٻولي هن وقت جنهن دور مان گُذري پئي، اُن ۾ لکت جو طريقو بہ بدلجندو پيو وڃي. ان کي رسم الخط، اسڪرپٽ ۽ لپي بہ چيو وڃي ٿو. اکرن جي شڪل يا لپي سنڌي ٻوليءَ جي مُختلف دورن ۾ مختلف بہ رهي آهي. موهن جي دڙي واري لکت، ديوناگري لکت، عربي سنڌي لکت ۽ رومن لکت اهم صُورتون آهن. هن وقت ٽيڪنالاجيءَ جي ڪري رومن لکت ۾ واڌارو ايندو پيو وڃي. ان جو وڏو سبب انگريزي ٻوليءَ جي رومن اسڪرپٽ آهي، جيڪا ڪمپيوٽر جي ٻولي بہ آهي. ويهارو سال اڳي جڏهن حليم بروهي صاحب رومن رسم الخط جي ڳالهہ ڪئي هُئي تہ: لڳ ڀڳ سمُورن عالمن اُن جي سخت مُخالفت ڪئي هُئي. هاڻي صُورت حال اها آهي تہ مُون سميت هزارين ماڻهو ضرورت وقت سوشل ميڊيا تي سنڌي ٻولي رومن اسڪرپٽ ۾ لکن ٿا. هتي نالي واري صحافيءَ ۽ روزاني عوامي آواز اخبار جي ادارتي صفحن جي سنپاليندڙ زرار پيرزادي صاحب جي لکيل رومن سنڌيءَ جو مثال ڏجي ٿو:

"Anwar Pirzado Sahb jadhn dawn aeen star me pahnje nale saan ka news ya colum likhando ho ta 'anwar Pirzada' na par 'Pirzado' likhando ho ta jean hoo Sindhi samjhio wanean chho ta Pirzada zat ja manhoo gair Sindhi b hoonda ahn."

(پنجين سيپٽمبر 2018ع تي واٽس ايپ جي انور پيرزادي اڪيڊمي گروپ تي ڪيل پوسٽ)

رومن لکت واري تبديليءَ سبب بہ ڪيترا ئي مُونجهارا سامهون اچن پيا. عربي سنڌي لکت ۾ شايع ڪيل لکين ڪتابن کي پڙهڻ ۽ نئين لپيءَ ۾ تبديل ڪرڻ ڪو سوَلو ڪم ناهي. ان چڪر ۾ خاص طور نوجوان ڏچي ۾ پئجي ويندو. ساڳيءَ ريت سنڌيءَ ۾ آيل عربي فارسي لفظن جي صُورت خطيءَ ۾ مُونجهارن بہ نئين نسل کي مُنجهائي ڇڏيو آهي. سنڌي ٻوليءَ جي بگاڙ جا ڪُجهہ مثال هتي ڏجن ٿا، جيڪي سوشل ميڊيا تان کنيا ويا آهن.

"واٽس ايپ تي ميڊيا سينٽر سيٺارجا ۾ فون نمبر 0308368821 (نمبر سان سنڌي نجف ع.... نالو لکيل هو) جو هڪ مثال هتي ڏجي ٿو: "اڄ جو صحافي تي هر احديدار تشدد پيو ڪري ڪٿي پوليس تہ ڪٿي واپدا وارا تہ ڪٿي ڊاڪٽر پيا تشدد صحافي تي ڪن...." (پندرهين سيپٽمبر 2018ع جي پوسٽ)

انهن ٻن ٽن سٽن ۾ جُملن جي بيهڪ ۽ صُورت خطيءَ جو اندازو اوهان پاڻ لڳايو. ان ڪي ٻوليءَ جو بگاڙ چئون يا سُڌارو؟ اها ٻولي سنڌ جي ڪنهن وڏي شهر جهڙوڪ: ڪراچيءَ، حيدرآباد ۽ سکر جي رهاڪوءَ جي ناهي. ٻين ڳالهين کي ڪٽي ڇڏي ڏجي پر هڪ ٻن غلطين کي ته بلڪُل نه ٿو ڇڏي سگهجي. جهڙوڪ ”اڄ جو صحافي......“ هتي جُملي جي حساب سان لکبو اڄ جي صحافيءَ تي هر...... احديدار جي صحيح صُورت خطي آهي عهديدار. ان لفظ بدران عملدار يا ڪامورو لکڻ بهتر هو.

جڏهن اسان جي اُستاد، صحافيءَ ۽ اديب جي ٻولي درست نه هُوندي ته: ان جو اثر شاگردن تي ڪهڙو پئي ٿو؟ ان حوالي سان هيٺ ڏنل مثال ڏجي ٿو. فيس بُڪ تي ڏنل ڄاڻ مُوجب جُنيد احمد جُوٽيجو هڪ شاگرد آهي، جيڪو يارهين اپريل 2003ع تي ڄائو. هُو هڪ سُنو مُقرر به آهي. سندس تعلق نصيرآباد سان آهي. هُن 10هين سيپٽمبر 2018ع تي فيس بُڪ تي جيڪا پوسٽ رکي، اُها اوهان آڏو پيش ڪجي ٿي.

جُنيد احمد جُوٽيجي جي پوسٽ:

”اڄ گورنمينٽ هاءِ اسڪول واسو ڪلهوڙو ۾ تعليم جو عالمي ڏهاڙو جي مُناسبت سان ڏينهن ملهايو ويو جنهن جي صدارت اسڪُول جي مانواري هيڊماسٽر صاحب سائين عبدالاحد پتوجو صاحب جن ڪئي. جڏهن ته مهمان خاص ڊسٽرڪٽ ايجوڪيشن آفيسر قمبر شهداد ڪوٽ سائين سعيد احمد سولنگي صاحب هيو ۽ ٻين...“

مٿينءَ پوسٽ ۾ نه جملن جي بيهڪ صحيح آهي نه ئي لفظن ۾ گرامر جي ترڪيب درست آهي. ان پوسٽ کي هن ريت به لکي سگهجي ٿو: اڄ گورنمينٽ هاءِ اسڪول واسوءَ ڪلهوڙي ۾ تعليم جو عالمي ڏهاڙو ملهايو ويو، جنهن جي صدارت اسڪول جي هيڊ ماسٽر مانواري عبدالاحد پتوجي صاحب ڪئي. جڏهن ته خاص مهمان قمبر شهداد ڪوٽ ضلعي جو ايجوڪيشن آفيسر سائين سعيد احمد سولنگي صاحب هو“.

ٻين ٻولين مان آيل لفظ سنڌيءَ ۾ کپائڻ ڪو ڏوهه ناهي پر ترڪيبون تبديل ڪرڻ سان گهڻو نقصان ٿئي ٿو. مٿئين جملي کي اجا به بهتر نموني لکي سگهجي ٿو پر شرط اهو آهي ته ترڪيبون صحيح استعمال ڪيون وڃن. ٻوليءَ سان ٿيندڙ اهڙيءَ جُٺ تي اسان سڀ ڏُکارا آهيون. پنهنجي وِت ۽ وَس آهر ٻوليءَ جي سُڌاري لاءِ ڪم به ڪندا رهندا آهيون ته تڙپندا ۽ لُڇندا به رهندا آهيون. پنهنجين تحريرن، تقريرن ۽ ڪچهرين ۾ سمجهائيندا به رهندا آهيون.

هتي نالي واري شاعر ۽ پي ٽي ويءَ جي اڳوڻي جنرل مينيجر سميع بلوچ صاحب جي هڪ اهڙي دانهن پيش ڪجي ٿي، جيڪا هُن 26هين آگسٽ 2018ع تي پنهنجي فيس بڪ وال تي لکي. هُو لکي ٿو ته ”سنڌي ٻوليءَ کي ڪراچائيزڊ بڻايو پيو وڃي، پنهنجن ٻارن کي صحيح سنڌي ڳالهائڻ سيکاريو. اهو اوهان تي ڌرتيءَ جو فرض آهي.“

سوشل ميڊيا جي انقلاب جتي ڪيترا ئي فائدا ڏنا آهن، اُتي ڪُجهه نقصان بہ ڏنا آهن. اسان جا ڪيترا ئي سُڄاڻ انهن نقصانن کان بچائڻ لاءِ ڪم ڪن پيا. ان سلسلي ۾ جس آهي سائين ماجد ڀُرڳڙيءَ کي، جنهن سنڌي ٻوليءَ جي تقدير بدلائي ڇڏي. ٻين دوستن ۾ امر فياض ٻُرڙو، شبير ڪُنڀار، جاويد سولنگي، محمد سُليمان وَساڻ، علي حسن ملاح، ڊاڪٽر مظهر علي ڏوتيو ، وزير علي ڄامڙو، جاويد مهر، عاصم امداد وڳڻ جوڻي اسد راڄپر وغيره شامل آهن. (جن دوستن جا نالا شامل نہ ٿي سگهيا آهن، اُنهن کان معافي گهُران ٿو.)

هِتي سنڌ جي تعليم، ثقافت ۽ نوادرات جي وزير ۽ بهترين شاعر سيد سردار علي شاهہ کي بہ جس ڏيڻ ضروري ٿو سمجهان؛ جنهن وقتائتو قدم کڻي لينگئيج انجنيئرنگ جي لاءِ ادارو کوليو ۽ ان جو نالو عبدالماجد ڀُرڳڙي سينٽر فار لينگئيج انجنيئرنگ رکيو. ماجد ڀُرڳڙي صاحب کي جيئري ئي ماڻُ بخشڻ تي بہ سردار شاهہ کي سلام هُجي. ان اداري بابت امر فياض ٻُرڙي لکيو آهي تہ:

”هن اندر جديد قسم جي ليبارٽري هوندي ان سان گڏ ٻوليءَ جي انجڻڪاري (Language Engineering) ڪئي ويندي. هن اندر جديد قسم جي ليبارٽري ان سان گڏ ٻوليءَ جا ڊولپر دنيا جي مها ڪنسورشيم ۽ ادارن جهڙوڪ گوگل مائيڪرو سافٽ ۽ يونيڪوڊ سان گڏ سنڌي ٻوليءَ کي جديد دنيا جي تقاضائن جي مطابق بيهاريندا.“ (فيس بڪ پوسٽ، ٻارهين آگسٽ 2018ع)

اهو ادارو مجمُوعي طور تي سنڌي ٻوليءَ لاءِ ناهيو ويو آهي. پَڪ سان ان وسيلي سنڌي لوڪ ادب تي بہ ڪم ٿيندو بلڪہ لوڪ ادب واريءَ ٻوليءَ کي بنياد بڻائي اڳتي وڌبو تہ تمام سٺا نتيجا نڪرندا. ڇا ڪاڻ تہ اڄ بہ اصل سنڌيءَ کي جيڪڏهن محفوظ ۽ منتقل ڪرڻو آهي تہ لوڪ ادب ۽ شاهہ جي رسالي واريءَ ٻوليءَ کان سواءِ ممڪن ڪونهي.

ڏنڌن ۽ قُدرتي وسيلن سبب اثر:

سنڌي ٻوليءَ تي مُختلف پيشن ۽ قدرتي وسيلن سبب بہ ڪيترا ئي اثر ٿيا آهن. سنڌي ٻولي ڳالهائيندڙن جي اڪثريت زرعي سماج سان تعلق رکي ٿي. زراعت جي پيشي جا ڪيترا ئي لفظ آهن. هِن وقت سنڌ ۾ شهري سماج وڌندو پيو وڃي؛ جنهن سبب ٻهراڙيءَ واري سنڌي ٻولي بہ مُتاثر پئي ٿئي. صنعت ۽ واپار جي وڌڻ سان ان پيشي جا لفظ وڌندا پيا وڃن. ٿر مان ڪوئلي نڪرڻ سبب وڏي ترقي ٿيندي پر ٻوليءَ تي بہ وڏا اگرا اثر پوَندا. تيل، گيس ۽ چيني راهہ داريءَ سبب ٿيندڙ لڏ پلاڻ جا سنڌي ٻوليءَ تي وڏا اثر پوَندا.

بيان ڪيل اثر سنڌي ٻوليءَ جو حُليو ئي بگاڙي ڇڏيندا؛ جنهن سبب اسان جو نئون

نسل سنڌي ٻوليءَ کان پري ٿي ويندو. ان صُورت حال ۾ اسان نہ رُڳو سنڌي لوڪ ادب جي پڙهڻ کان محرُوم ٿي ويندا سين اُٽلو دُنيا جي عظيم شاعر حضرت شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ، سچل سرمست، ساميءَ ۽ حاجي احمد ملاح جي آفاقي ڪلام پڙهڻ کان بہ محروم ٿي ويندا سين. هوريان هوريان خُدا نہ ڪري تہ سنڌي ٻوليءَ کان بہ پري ٿي ويندا سين. دُنيا جي لڳ ڀڳ سمُورين سگهارين قومن پنهنجيءَ ٻوليءَ، ثقافت ۽ ادب کي محفوظ بڻائڻ ۽ نئين نسل ۾ مُنتقل ڪرڻ لاءِ تعليمي ادارن سان گڏ مُختلف ادارا پڻ جوڙيا آهن. ان حوالي سان عربيءَ ۽ انگريزي ٻولين جا مثال ڏئي سگهجن ٿا. قُرآن پاڪ واريءَ عربي ٻوليءَ کي پڙهڻ، سمجهڻ ۽ نئين نسل ۾ مُنتقل ڪرڻ لاءِ مثالي ادارا ٺهيل آهن. ڀڳت ڪبير، مولانا روميءَ، شيڪسپيئر، مرزا غالب ۽ علامہ اقبال جي ٻولي سمجهڻ لاءِ ٿيل ڪوششون بہ ساراهہ لائق آهن.

اسان جي لوڪ ادب واري ٻولي لطيف استعمال ڪئي آهي. لوڪ ادب جي ترقيءَ لاءِ ڪو الڳ ادارو تہ ناهي پر شاهہ لطيف ۽ مجمُوعي طور سنڌي ٻوليءَ کي ترقي ڏيارڻ لاءِ ادارا قائم ڪيا ويا آهن. انهن ادارن جي ڪارڪردگيءَ تي ڪيترا ئي سُوال اُٿن ٿا. سنڌ جي سرڪاري اسڪُولن، ڪاليجن ۽ يونيورسٽين ۾ سنڌي ٻولي پڙهائڻ لازمي آهي پر اسڪُولن، ڪاليجن ۽ يونيورسٽين جي گهٽائيءَ سنڌي ٻوليءَ کي اهميت ڏيڻ گهٽائي ڇڏي آهي؛ جنهن جي نتيجي ۾ اسان جي اڪثر شاگردن کي سنڌي ڳالهائڻ تہ اچي ٿي پر لکڻ پڙهڻ ۾ تمام گهٽي ڏکيائي ٿئي ٿي. سنڌ مدرسة الاسلام يونيورسٽيءَ، شهيد بينظير ڀٽو يونيورسٽي لياريءَ ۽ نواب شاهہ تہ سنڌي شعبن کولڻ کان ئي انڪار ڪري ڇڏيو آهي.

سنڌي لينگئيج اٿارٽيءَ جو اڳوڻو سيڪريٽري محترم امين لغاري فرمائي ٿو تہ: اٿارٽيءَ جي مقصدن ۾ لوڪ ادب جي ترقي شامل ناهي (هاڻي محترمہ شبنم گُل سيڪريٽري آهي.) پرائيويٽ اسڪُول سنڌ حڪُومت جو حُڪم نہ ٿا مڃن. هُو سنڌي ٻولي پڙهائڻ لاءِ تيار ناهن. اهڙي ماحول ۾ سُگهڙن سنڌي لوڪ ادب بچائڻ جي تحريڪ شروع ڪري پنهنجي تاريخي ڪردار کي ورجايو آهي. جڏهن اخبار، ريڊيو، ٽي وي يا ٻي ڪا ميڊيا نہ هُئي، تڏهن اهي ئي سُگهڙ هُئا جن پنهنجن سينن ۾ شعرن وسيلي سنڌي ٻوليءَ کي سانڍي اسان تائين پهچايو. هاڻي بہ هُو ساڳيو ڪم تہ ڪن ٿا پر ان سان گڏ مُختلف ادارن کي جاڳائن بہ ٿا. سُگهڙن جي بهترين ڪردار کان سواءِ سنڌي ٻوليءَ ۽ لوڪ ادب کي سگهاري ڪرڻ لاءِ ڇا ڪرڻ گهُرجي؟ هِتي ڪُجهہ صلاحُون ڏجن ٿيون.

1) سنڌي ٻوليءَ جي تعليم جو معيار ۽ مقدار وڌايو وڃي. اسڪُول، ڪاليج ۽ يونيورسٽيون جيڪڏهن سنڌي ٻولي نہ پڙهائن تہ حڪُومت انهن خلاف ڪارروائي ڪري.

2) سُگهڙائپ جو فن شاگردن يا عام ماڻهن کي ڏِسڻ ۽ ٻُڌڻ سان گهڻو مُتاثر ڪري ٿو، تنهن ڪري ميڊيا کان سواءِ اسڪُولن، ڪاليجن، يونيورسٽين ۾ مُختلف تقريبن ۾ سُگهڙن کي وڏ ۾ وڏ فن پيش ڪرڻ جو موقعو ڏنو وڃي.

3) سوشل ميڊيا کي بہ هِن حوالي سان ڀرپُور ڪَتب آندو وڃي.

حقيقت ۾ سنڌي لوڪ ادب جي زنده رهڻ ۾ ئي سنڌي ٻوليءَ جو جياپو آهي. جيڪڏهن سنڌي ٻولي ترقي ڪندي تہ ان ۾ نڪرندڙ اخبارن پڙهڻ وارا وڌندا ۽ هلندڙ چينلن کي ڏِسڻ وارن جو انگ بہ وڌندو.

جيڪو سنڌ واسي سنڌي ٻوليءَ سان محبت ڪندو، اُن کي پڙهندو، لکندو ۽ ڳالهائيندو اُن کي ئي هِن ڌرتيءَ جي عوام جي اهنجن جي خبر پَوندي، احساس ٿيندو، سوچيندو لوچيندو ۽ عمل ڪندو.

تنهن ڪري سنڌي لوڪ ادب بچائڻ واري تحريڪ سڀي ليکي ۾ سنڌي ٻوليءَ سان لاڳاپيل ادارن ۽ ماڻهن جي غير سياسي تحريڪ سمجهي وڃي. هيءَ تحريڪ مُلڪ جي آئين ۽ قانون جي دائري ۾ آهي. ان کان سواءِ ڪنهن بہ مذهب خلاف ناهي.

سنڌي لوڪ ادب ۽ ثقافت کي بچائڻ ۽ وڌائڻ لاءِ ثقافت کاتو، سنڌي ادبي سنگت سنڌ، مُختلف سرڪاري ۽ غير سرڪاري ادارا ۽ تنظيمون سرگرم تہ آهن پر اجا وڌيڪ سرگرم ٿيڻ جي ضرورت آهي. سنڌي لوڪ ادب جي ترقيءَ لاءِ سُگهڙن جون مُختلف تنظيمون پڻ ڪم ڪن پيون. هڪ تنظيم باقاعدي لوڪ ادب بچايو تحريڪ شروع ڪئي آهي ۽ سال 2018ع کي لوڪ ادب جو سال قرار ڏنو آهي. هتي ان جو مُختصر احوال ڏجي ٿو.

سنڌي لوڪ ادب بچايو تحريڪ سنڌ جي سُگهڙن جي هڪ وڏيءَ تنظيم سنڌ سُگهڙ لوڪ ادب تنظيم (سلات) سال 2018ع جي شروعات کان شروع ڪئي آهي. سلات پاڪستان سطح تي ڪم ڪري پئي. بلوچستان ۽ پنجاب جي سُگهڙن کي بہ تنظيم ۾ شامل ڪيو ويو آهي. تنظيم جو باني چيئرمين عاجز رحمت الله لاشاري آهي. سنڌن سٿ ۾ مان بہ سرپرست جي حيثيت سان شامل آهيان. لوڪ ادب بچايو تحريڪ سڄو سال جاري رهندي. ان تحريڪ پاران چوڏهن نُقطا، مُطالبا ۽ مسئلا سامهون رکيا ويا آهن، جن کي حل ڪرائڻ لاءِ جاکوڙ جاري آهي. پُر امن طريقي سان ريليون، ڪانفرنسون ۽ ڪچهريون ڪيون پيون وڃن. ان سان گڏ وَس وارن کي لکت ۾ بہ گذارشون ڪيون ويون آهن.

سلات سوشل ميڊيا جو بہ سهڻو استعمال ڪري پئي. سمورين سرگرمين جا اطلاع، خبرون، رپورٽون ۽ تصويرون فيس بڪ ذريعي سڄيءَ دنيا تائين پهچائي پئي. تقريبن کي فيس بڪ تي سڌو سنئون (Live) بہ ڏيکاريندا آهن.

عالمي اوطاق نالي سان عاجز رحمت الله لاشاري پنهنجيءَ ميزبانيءَ ۾ لوڪ ادب کي وڌائڻ لاءِ فيس بڪ تي لڳ ڀڳ روزانو پروگرام بہ ڪندو آهي، جيڪو آڊيو

براڊڪست آهي. اهو پروگرام ڏاڍو مشهور ٿيو آهي.

هيٺ لوڪ ادب بچايو تحريڪ جا مُطالبا ۽ مسئلا پيش ڪجن ٿا. اُميد آهي ته انهن کي تُرت ئي حل ڪيو ويندو.

1) سُگهڙن جي وارثي ۽ سنڌي لوڪ ادب بچائڻ لاءِ الڳ ادارو قائم ڪيو وڃي.

2) ثقافت کاتي جي انڊومينٽ فنڊ ۽ وظيفي جي فارمن ۾ سُگهڙن جو شعبو جُدا لکيو وڃي.

3) ثقافت کاتي جي انڊومينٽ فنڊ ۽ وظيفي وارين ڪاميٽين ۾ لوڪ ادب جي ڄاڻوءَ يا سُگهڙن کي به ميمبر طور کنيو وڃي.

4) سنڌي ٻوليءَ جي بااختيار اداري طرفان هر سال لوڪ ادب جي شعبي جو الڳ ايوارڊ ڏيڻ سان گڏ اداري جي بورڊ آف گورنرس (BoG) ۾ سُگهڙن کي به نمائندگي ڏني وڃي ۽ انسائيڪلوپيڊيا جي شعبي ۾ لوڪ ادب توڙي سُگهڙن جي تاريخ سهيڙڻ لاءِ سُگهڙ نمائندا مُقرر ڪيا وڃن.

5) سنڌي ادبي بورڊ ۾ لوڪ ادب اسڪيم جي ٻيهر شروعات ڪري بورڊ جي بورڊ آف گورنرس ۾ سُگهڙن يا لوڪ ادب جي ماهرن کي به نمائندگي ڏني وڃي.

6) انسٽيٽيوٽ آف سنڌالاجي ڄام شوري پاران ايوارڊن ۾ لوڪ ادب کي ضرور شامل ڪيو وڃي. سنڌالاجيءَ جي ميوزيم ۽ لائبريريءَ ۾ سُگهڙن جو الڳ ڪارنر قائم ڪيو وڃي.

7) سنڌي لينگئيج اٿارٽيءَ، سنڌالاجيءَ، سنڌ ميوزيم، مهراڻ آرٽس ڪائونسل، ٻين آرٽس ڪائونسلن ۽ ٻين سمورن سرڪاري هالن ۾ لوڪ ادب جي سرگرمين ڪرڻ تي ڪا به في نه ورتي وڃي.

8) بيمار سُگهڙن، شاعرن، اديبن، صحافين ۽ فنڪارن جو ڪنهن به وڏيءَ اسپتال ۾ سرڪاري خرچ تي علاج ڪرائڻ لاءِ ڊويزن سطح تي بورڊ جوڙيو يا پينل قائم ڪيو وڃي.

9) پاڪستان اڪيڊمي ادبيات، لوڪ ورثي ۽ وفاقي سرڪار پاران هر سال سنڌي لوڪ ادب جو الڳ ايوارڊ ڏنو وڃي.

10) ڪاريءَ موريءَ حيدرآباد ۾ اڳوڻي وزيرِ اعليٰ ڄام صادق عليءَ پاران سُگهڙن کي ڏنل ٻيڙو فقير سُگهڙ هال سُگهڙن کي واپس ڏنو وڃي. ان تان پڃاري پوليس جو قبضو ختم ڪرايو وڃي.

11) سرڪاري ميلن ۾ ٿيندڙ سُگهڙ ڪچهرين جا ڪنوينر سرڪاري آفيسرن بدران سُگهڙ يا لوڪ ادب جا ڄاڻو مُقرر ڪيا وڃن ۽ سرڪاري ڪانفرنسن يا ڪچهرين ۾ سُگهڙن ۽ مُقررن جي مواد کي ڪتابي صُورت ۾ ڇپرايو وڃي. هر سال شاهه

لطيف، سچل سرمست ۽ قلندر لال شهباز جي عُرس مُبارڪن ۾ ٿيندڙ سُگهڙ ڪانفرنس ۾ لوڪ ادب جا ڪتاب شايع ڪرائي مهُورت ڪرائي وڃي.

12) ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ جي نالي سان قائم ڊاڪٽر اين اي بلوچ انسٽيٽيوٽ / ڊاڪٽر بلوچ فائونڊيشن / ڊاڪٽر بلوچ چيئر سميت سمُورا ادارا لوڪ ادب کي هٿي وٺرائڻ لاءِ پنهنجو پنهنجو ڪردار ادا ڪن.

13) پرائمريءَ کان يونيورسٽيءَ تائين لوڪ ادب کي نصاب ۾ شامل ڪيو وڃي.

14) پرائمري اسڪُولن ۾ لوڪ ادب پڙهائڻ لاءِ سُگهڙن کي اُستاد مُقرر ڪيو وڃي.

مٿي ڏنل تجويزن يا مُطالبن جو گهڻو واسطو سنڌ جي ثقافت کاتي سان آهي. ثقافت کاتي کي سنڌ جي وڏي وزير يا اسيمبليءَ جي ڪنهن به ٺهراءَ يا قانون سازيءَ جي ضرورت ناهي. کي تبديليون ته اهڙيون آهن جيڪي ثقافت کاتي جو ڊائريڪٽر چاهي ته ڪري سگهي ٿو. ثقافت کاتي سان لاڳاپيل سمُورا مسئلا وڌ ۾ وڌ سيڪريٽريءَ جي منظوريءَ جا گهُرجائو آهن.

ثقافت کاتي جي سيڪريٽريءَ محترم غلام اڪبر لغاريءَ سان سلات جي هڪ وفد تنظيم جي سرپرست ڊاڪٽر ڪمال ڄامڙي ۽ باني چيئرمين عاجز رحمت الله لاشاريءَ جي اڳواڻيءَ ۾ 2018-11-06 تي ملاقات ڪئي، جنهن ۾ تنظيم جا ٻيا عهديدارن گل حسن گل ملڪ، مولا بخش شيدي، پناهُ فقير مهر ۽ اقبال عادل مهر شامل هئا. ثقافت کاتي جو ڊپٽي ڊائريڪٽر سليم سولنگي پڻ گڏجاڻيءَ ۾ موجود هو.

اڪبر لغاري صاحب سمورا مسئلا غور سان ٻُڌا ۽ ثقافت کاتي سان لاڳاپيل مامرن حل ڪرڻ جو يقين ڏياريو. هُن سنڌي لوڪ ادب ڏهاڙو گڏجي ملهائڻ جو اعلان ڪيو، جيڪو 16هين ڊسمبر 2018ع تي لالو رائنڪ ۾ ملهايو ويو.

لوڪ ادب جي تمام گهڻي اهميت آهي. اڄ جي جديد دور ۾ ان کان مُنهن نه ٿو موڙي سگهجي. ان ۾ جتي ٻوليءَ جي لفظن کي زنده رکڻ جي صلاحيت موجود آهي، اُتي تفريح ۽ تربيت به موجود آهي، جنهن سان نئين نسل جي ڪردار سازيءَ ۾ تمام گهڻي مدد ملندي. تنهن ڪري ثقافت کاتي سان گڏ تعليم کاتو، ميڊيا ۽ ٻيا ادارا به لوڪ ادب کي وڌائڻ لاءِ اڳتي اچن.

نوجوان سوشل ميڊيا تي ڏاڍا سرگرم آهن. انهن کي گذارش آهي ته هو سنڌي ٻوليءَ، ادب، لوڪ ادب ۽ ثقافت لاءِ سوشل ميڊيا کي اڃا وڌيڪ ڪم آڻن. سرڪاري ۽ غير سرڪاري ادارا ۽ تنظيمون به هن پاسي خاص ڌيان ڏين.

حوالا:

1. رار پيرزادي جي واٽس ايپ گروپ ۽ انور پيرزادو اڪيڊميءَ تي 2018-09-05 تي رکيل پوسٽ
2. ميڊيا سينٽر سيٺارجا جي واٽس ايپ گروپ تي 2018-09-15 تي رکيل پوسٽ .
(فون نمبر 0308-368821)
3. جنيد احمد جوٽيجي جي فيس بڪ تي 2018-09-10 تي رکيل پوسٽ.
4. امر فياض ٻرڙي جي فيس بڪ تي 2018-08-11 تي رکيل پوسٽ.
5. سميع بلوچ جي فيس بڪ تي 2018-08-26 رکيل پوسٽ.
6. عاجز رحمت الله لاشاريءَ جون مختلف وقتن تي فيس بڪ تي رکيل پوسٽون.